Albina AUKSORIŪTĖ

SUDĖTINIŲ TERMINŲ VARTOSENOS NETIKSLUMAI

Sudėtiniai terminai būna dvižodžiai, trižodžiai, keturžodžiai, retais atvejais pasitaiko sudarytų ir iš daugiau žodžių. Juos sudaro pagrindinis dėmuo, kuris paprastai esti daiktavardis, ir jį apibrėžiantys dėmenys – pažyminiai. Tais pažyminiais dažniausiai eina būdvardžiai, dalyviai arba daiktavardžių kilmininkai. Šiame straipsnelyje bus aptarta keletas sudėtinių terminų dėmenų vartosenos netikslumų. Pavyzdžiai pateikiami daugiausia iš terminų standartų projektų. Apie standartų terminus jau yra rašęs K. Gaivenis straipsnelyje "Keletas minčių apie terminų standartizaciją" antrajame "Terminologijos" numeryje.

Sudėtiniuose terminuose rūšiai nusakyti vartojamos įvardžiuotinės būdvardžių ir dalyvių formos, pvz.: *natūralus* (= *natūralusis*) *džiovinimas, karštas* (= *karštasis*) *džiovinimas, grąžinama* (= *grąžinamoji*) *tara, išardoma* (= *išardomoji*) *tara, neišardoma* (= *neišardomoji*) *tara, sulankstoma* (= *sulankstomoji*) *tara, uždaroma* (= *uždaromoji*) *tara, atvira* (= *atviroji*) *tara, medienos maksimalus* (= *maksimalusis medienos*) *nuodžiūvis, medienos maksimalus* (= *maksimalusis medienos*) *išbrinkis* ir pan.

Kaip jau minėta, sudėtinių terminų pažyminių būdingiausia išraiška yra ne tik būdvardžiai ir dalyviai, bet ir daiktavardžio kilmininko linksnis. Pasitaiko atvejų, kai netaisyklingai vietoj kilmininko vartojami kiti linksniai. Naudininko linksnis vartojamas, kai norima pabrėžti daikto paskirtį, o kilmininku labiau pabrėžiama rūšis, tad kaip rašė K. Ulvydas, pavadinimams visiškai gerai tinka kilmininkas, nes jis tokiais atvejais bent iš dalies turi ir tam tikrą paskirties atspalvį[1]. Taigi terminuose naudininkas keistinas kilmininku, pvz.: *ruošinys bandiniams* (= *bandinių ruošinys*), *rąstas stulpams* (= *stulpų rąstas*), *rąstas pabėgiams* (= *pabėgių rąstas*), *rąstas*

[1] U l v y d a s K. Žiupsnelis farmacijos bei medicinos kalbos terminų ar šiaip pasakymų // Kalbos kultūra. 1971. Sąs. 21. P. 3.

drožlėms (= *drožlių rąstas*), *mediena plokštėms* (= *plokščių mediena*), *skiedros kurui* (= *kuro skiedros*). Terminuose nevartotinas ir vietininko linksnis. Jis taip pat keičiamas kilmininku, pvz.: *pūslė apdailos dangoje* (= *apdailos dangos pūslė*), *tarpai detalių junginyje* (= *detalių junginio tarpai*).

Nemažai netikslumų atsiranda tada, kai terminuose vartojamas įnagininko linksnis. Kai įnagininku reiškiama priemonė, pvz.: *dažymas teptuku, dažymas voleliu*, tokie terminai netaisomi. Tačiau įnagininką reikėtų keisti būdvardžiu arba dalyviu, kai jis reiškia būdą, pvz.: *dažymas panardinimu* (= *nardinamasis dažymas*), *dažymas užpylimu* (= *pilamasis dažymas*), *dažymas sroviniu apipylimu* (= *čiurkšlinis dažymas*), *dažymas elektrolitiniu nusodinimu* (= *elektrolitinis nusodinamasis dažymas*), *dažymas beoriu purškimu* (= *beoris purškiamasis dažymas*).

Terminams keliama nemaža reikalavimų. Svarbu, kad terminas būtų ne tik vienareikšmis, taisyklingas, tikslus, darybiškai patogus, bet ir trumpas. Ypač svarbu, kad sudėtiniai terminai būtų kuo aiškesni ir trumpesni. Svarbus sudėtinių terminų vartosenos netikslumas yra aprašomieji junginiai, kuriuos reikėtų sutrumpinti ir suterminin ti. Specialistų vartojamuose terminuose pasitaikančios padalyvinės, prielinksninės ir kitokios konstrukcijos vengtinos, pvz.: *taros bandymai panardinant ją į vandenį* (= *nardinamieji taros bandymai*), *deformacijos greitis bandant medieną* (= *medienos bandinio deformacijos greitis*), *daugkartinio naudojimo tara* (= *daugkartinė tara*), *transporto įstaigų laukimo salių baldai* (= *stočių laukiamųjų salių baldai*).

Dar viena sudėtinių terminų yda yra neteiktina žodžių tvarka. Pažymimasis žodis turi eiti po pažyminio, pvz.: *masė bruto* (= *bruto masė*), *masė neto* (= *neto masė*). Kai terminas daugiažodis ir yra keli pažyminiai, tai pirmiausia pateikiamas derinamasis pažyminys, išreikštas būdvardžiu ar dalyviu, po to – nederinamasis pažyminys, išreikštas daiktavardžio kilmininku, ir tik tada pagrindinis sudėtinio termino dėmuo, kurį apibūdina minėti pažyminiai, pvz.: *medienos skersinis pjūvis* (= *skersinis medienos pjūvis*), *medienos išilginis pjūvis* (= *išilginis medienos pjūvis*), *medienos spindulinis pjūvis*

(= *spindulinis medienos pjūvis*), *medienos absoliutinis drėgnumas* (= *absoliutusis medienos drėgnumas*), *medienos santykinis drėgnumas* (= *santykinis medienos drėgnumas*), *medienos vidutinis pusiausvirasis drėgnumas* (= *vidutinis pusiausvirasis medienos drėgnumas*), *medienos išilginis išbrinkis* (= *išilginis medienos išbrinkis*), *bandinio darbinė dalis* (= *darbinė bandinio dalis*).

Straipsnelyje aptarta tik dalis sudėtinių terminų netikslumų ir ydų. Vartojant sudėtinius terminus, reikia atsižvelgti į visus kitus terminams keliamus reikalavimus.